

ARTYKUŁY I STUDIA

DOMINIK KADZIK

„Wojsko nadworne” na początku wojny Stefana Batorego z Gdańskiem w świetle akt skarbowych

Jedynym pełnym opracowaniem dotyczącym kwestii wojskowości za Stefana Batorego jest seria artykułów Henryka Kotarskiego, który opisał organizację armii oraz przebieg i skutki wojny inflanckiej z lat 1576–1582¹. Skupił się on na zwycięskich wyprawach pod Połock, Wielkie Łuki, a także na oblężeniu Pskowa, natomiast w dosyć ogólny sposób przedstawił konflikt z Gdańskiem. Ta wojna domowa – czy też bunt miasta – jest dobrze opisana w literaturze², chociaż wielu autorów ograniczyło się jedynie do wydanych źródeł³. Najbardziej znanym wydarzeniem tego

¹ H. Kotarski, *Wojsko polsko-litewskie podczas wojny inflanckiej 1576–1582. Sprawy organizacyjne*, cz. I, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” (dalej: SMHW) 1970, t. 16, cz. 2, s. 63–123; cz. II, SMHW 1971, t. 17, cz. 1, s. 52–124; cz. III, SMHW 1971, t. 17, cz. 2, s. 81–151; cz. IV, SMHW 1972, t. 18, cz. 1, s. 3–92; cz. V, SMHW 1972, t. 18, cz. 2, s. 44–104.

² T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, t. 2, Kraków 1912, s. 7–24; K. Lepszy, *Stefan Batory a Gdańsk*, „Rocznik Gdański” 1932, t. 6, s. 82–136; J. Besala, *Stefan Batory*, Warszawa 1992; K. Olejnik, *Stefan Batory*, Warszawa 2013; S. Herbst, *Wojna gdańska [w:] Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864*, t. 1, red. J. Sikorski, Warszawa 1965, s. 386–395; *Historia Gdańska*, t. 2, red. E. Cieślak, Gdańsk 1982; M. Plewczyński, *Wojna i wojskowość polska w XVI wieku*, t. 3, Zabrze – Tarnowskie Góry 2013.

³ *Stefan Batory pod Gdańskiem w 1576–1577 r. Listy, uniwersały i instrukcje*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1877, („Źródła Dziejowe”, t. 3); *Początek panowania w Polsce Stefana Batorego 1575–1577 r. Listy, uniwersały instrukcje*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1877, („Źródła Dziejowe”, t. 4); *Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Dyjarjusze, relacje, listy i akta z lat 1576–1586*, oprac. I. Polkowski, Kraków 1887; R. Heidenstein, *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594 ksiąg XII*, oprac. M. Gliszczyński, W. Spasowicz, Petersburg 1857; M. Bielski, *Kronika*, t. 3, wyd. K. J. Turowski, Sanok 1856; *Kronika Pawła Piaseckiego biskupa przemyskiego*, oprac. J. Bartoszewicz, Kraków 1870.

konfliktu jest bitwa nad Jeziorem Lubieszowskim z 17 kwietnia 1577 r.⁴ Niewątpliwie opracowanie Radosława Sikory jest najbardziej aktualnym z wszystkich dostępnych. Jednak wszyscy autorzy, opisując liczebność wojska Jana Zborowskiego, oparli swoje analizy na niewystarczająco precyzyjnym źródle⁵. Wymienia ono jedynie dowódcę chorągwi oraz ogólną liczbę żołnierzy – po 100 w oddziale – bez podania szczegółów, dlatego trudno ocenić, czy rzeczywiście wszystkie roty liczyły tylu żołnierzy, czy też pisarz nieco ułatwił sobie zadanie⁶. W trakcie analizy rachunków królewskich, a dokładnie w jednej z tzw. ksiąg marszałkowskich z okresu panowania Stefana Batorego, natrafiłem na dwa szczegółowe spisy wojska, które brało udział w bitwie lubieszowskiej. W związku z tym celem niniejszego artykułu jest analiza składu wojska polskiego z okresu wspomnianej bitwy, w oparciu o nowe, bardziej szczegółowe źródło dla zagadnienia wojny Stefana Batorego z Gdańskiem. Jeden ze wspomnianych spisów pochodzi z 13 marca 1577 r.⁷, a drugi z 12 maja 1577 r.⁸, tak więc pierwszy został sporządzony miesiąc przed bitwą, a drugi – miesiąc po niej. Zawierają one dokładne informacje na temat poszczególnych rot. Dzięki temu można bliżej przeanalizować skład wojska, które brało udział w bitwie nieopodal Tczewa oraz doświadczenie kadry oficerskiej. Co więcej, można zbadać zmiany, jakie zaszły wśród oddziałów polskich przed i po bitwie. Niestety, na podstawie spisów nie da się zbadać uzbrojenia i wyposażenia większości oddziałów, dlatego też nie będę poruszał tej kwestii.

Nim przejdę do zasadniczej treści artykułu, warto się zastanowić nad jedną istotną kwestią. Jaki status posiadało wojsko biorące udział w bitwie lubieszowskiej: czy było zwykłą armią zaciężną, czy może nadworną? Przy czym od razu warto podkreślić, iż owe wojsko nadworne nie składało się z dworzan konnych Stefana Batorego, a więc grupy ludzi z najbliższego otoczenia monarchy, którzy zgodnie z tradycją tworzyli hufiec przy boku

⁴ F. Kudelka, *Bitwa pod Lubieszowem w dniu 17 kwietnia 1577 r.*, Kraków 1883; R. Sikora, *Lubieszów 17 IV 1577 r.*, Zabrze 2005.

⁵ Jest to spis wojska pod Lubieszowem. *Annotatur numerus militum, qui ad lacus Lubisoviensem die XVII Aprilis a. 1577 pugnaverunt: a) milites Polonorum, b) milites Gedanensium* [w:] *Stefan Batory pod Gdańskiem...*, s. 20–22.

⁶ Na marginesie można zauważyć, że liczba hajduków hetmana Zborowskiego jest błędna, gdyż nie było ich 300 a 28, o czym w dalszej części tekstu.

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), Rachunki Królewskie (dalej: RK), sygn. 252, Popisanie żołnierzy jezdných na trzecią ćwierć lata dnia 13 marca anno 1577, k. 87–94.

⁸ *Ibidem*, Popisanie żołnierzy wszystkich KJM jezdných i pieszych, woluntariów [ochotników] i dworzanów na czwartą ćwierć lata dnia 12 maja anno 1577, k. 95–108.

króla⁹, ale było raczej regularną armią zaciężną przy monarsze. O istnieniu takiej formacji pisał m.in. Franciszek Fuchs¹⁰, określając ją mianem „gwardii królewskiej”. Miała ona składać się z 1000 jazdy uzbrojonej po husarsku. Dzieliła się na 100- i 50- osobowe chorągwie, średnio z sześciuosobowymi pocztami. Dowódcą tej armii miał być Jan Zborowski. Ów opis Fuchs zaczerpnął z listu przypowiedniego z 28 czerwca 1576 r., skierowanego do hetmana nadwornego¹¹, a jego odpisy zostały wysłane na przełomie czerwca i lipca do pierwszych rotmistrzów tej formacji¹²: Andrzeja Firleja, Marcina Kazanowskiego, Mikołaja Zebrzydowskiego, Mikołaja Gostomskiego, Stanisława Stadnickiego, Spytka Wawrzyńca Jordana, Jana Gniewosza i Jana Leśniowolskiego, a więc do siedmiu z jedenastu oficerów ze spisu przed bitwą lubieszowską¹³. Te same informacje możemy odnaleźć w liście przypowiednim Stefana Batorego dla Stefana Bielawskiego z 7 maja 1577 r., który

⁹ Więcej o hufcu dworzan, jego roli i wykorzystywaniu przez monarchów M. Ferenc, *Służba wojskowa dworzan Zygmunta Augusta* [w:] *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie w dniach 2–5 kwietnia 2001 r.*, red. R. Skowron, Kraków 2003, s. 99–108; M. Plewczyński, *Liczebność wojska polskiego za ostatnich Jagiellonów (1506–1572)*, SMHW 1988, s. 45–46; A. Gładysz, *Militarne aspekty funkcjonowania dworu królewskiego ostatnich Jagiellonów – stan badań i ich perspektywy* [w:] *Ad perpetuam rei memoriam. Jagiellonowie i ich czasy w historiografii polskiej XVI–XXI wieku*, red. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2013, s. 54–56; idem, *Wyprawa pozwolska Zygmunta Augusta w 1557 roku*, „Roczniki Humanistyczne” 2008, z. 2: *Historia*, s. 90.

¹⁰ F. Fuchs, *Ustrój dworu królewskiego za Stefana Batorego* [w:] *Studia historyczne wydane ku czci prof. Wincentego Zakrzewskiego*, Kraków 1908, s. 133. O utworzeniu tejże jazdy nadwornej wspomina także P. Gawron, *Hetman koronny w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej w latach 1581–1646*, Warszawa 2010, s. 391.

¹¹ *Joannes Zborowski praeficitur exercitui curiae, et militiae recens a Regia Majestate institutae* [w:] *Początek panowania w Polsce...*, s. 23–25. W metryce koronnej znajduje się uniwersał Stefana Batorego powołujący wojsko nadworne. Jest on znacznie obszerniejszy niż list króla skierowany do Jana Zborowskiego, którego powołuje na stanowisko hetmana nadwornego. Fuchs zaczerpnął informacje na temat wojska nadwornego z edycji Pawińskiego, natomiast nie z uniwersału. Integralną częścią uniwersału jest lista rotmistrzów, a dopiero po niej został wciągnięty do metryki list do Jana Zborowskiego. Niemniej jednak oba te źródła stanowią podstawę do twierdzenia, że Stefan Batory utworzył na początku panowania wojsko nadworne. Zob. AGAD, Metryka Koronna (dalej: MK), sygn. 114, *Militae aulae mille equitum institutio*, 28 VI 1576 r., k. 93v–96; *ibidem*, *Joannes Zborowski praeficitur exercitui curiae, et militiae recens a Regia Majestate institutae*, 28 VI 1576 r., k. 96–97.

¹² *Similes literae, quibus duces exercitus aulae regiae designantur* [w:] *Początek panowania w Polsce...*, s. 25.

¹³ AGAD, ASK, RK, sygn. 252, *Popisanie żołnierzy jezdných na trzecią ćwierć lata dnia 13 marca anno 1577*, k. 87–94.

został zatytułowany *List przypowiedni na nadworną chorągiew husarską*¹⁴. Czytamy w nim: „ustanawiamy nowy rodzaj wojska stałego przy dworze naszym”. Warto zauważyć, że Bielawski występuje w obu popisach wojska w ramach hufca nadwornego, złożonego z dworzan konnych i ich pocztów¹⁵. Zatem uczestniczył on w walkach nad jeziorem Lubieszowskim i na początku maja 1577 r. otrzymał zadanie zwiększenia liczebności wojska nadwornego o zaciężnego żołnierza. Nie był to jedyny taki przypadek, gdyż po bitwie armia została wzmocniona chorągwiami Stanisława Pękosławskiego i Jakuba Poradowskiego. O samym istnieniu sformowanego wojska nadwornego informuje nas popis z 28 października 1576 r. pod Grabinami¹⁶. Warto zwrócić uwagę na okres, w którym uformowano i zgromadzono ową armię. Musiało to mieć miejsce przed sejmem zwołanym do Torunia, w wyniku którego obłożono Gdańsk banicją, a szlachta nie wyraziła zgody na uchwalenie podatków na wojsko. Sam spis wojska nadwornego został sporządzony na początku sejmu, jeszcze przed wyżej wspomnianymi decyzjami, a zatem oddziały te musiały istnieć, zanim jeszcze wybuchł konflikt z Gdańskiem – Stefan Batory przebywał w Toruniu oraz okolicach od końca sierpnia¹⁷ – i najprawdopodobniej towarzyszyła mu nowo utworzona formacja. Na samym końcu warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden fakt. Wszystkie te spisy wojska zostały umieszczone w tzw. księdze marszałkowskiej, a więc rejestrze dworzan, urzędników i służących dworu królewskiego. Gdyby była to zwykła armia zaciężna, z całą pewnością nie znalazłaby się w tak specyficznym źródle. W świetle przedstawionego przeze mnie wywodu należy stwierdzić, że kwestia wojska nadwornego pozostaje otwarta i można postulować o jej dokładne przebadanie¹⁸, natomiast istnieje wiele przesłanek świadczących o stworzeniu przez Stefana Batorego na początku panowania stałej armii przy dworze. Uważam, że chorągwie husarskie spod Lubieszowa, to w rzeczywistości owe 1000 jazdy husarskiej z gwardii królewskiej, o której pisał Fuchs.

¹⁴ *List przypowiedni na nadworną chorągiew husarską z 1577 r.* [w:] *Polska sztuka wojenna w latach 1563–1647*, wyd. Z. Spieralski, J. Wimmer, Warszawa 1961 („Wypisy źródłowe do historii polskiej sztuki wojennej”, t. 5), s. 41–43.

¹⁵ Owe zaciężne wojsko nadworne było wspomagane przez oddziały dworzan oraz pocztu prywatne.

¹⁶ AGAD, ASK, RK, sygn. 252, *Conscriptio militum mercenarior Grebini die 28 octobr anno 1576*. In praesen Magcci Domini Joannis a Zborow Castellam Gneznem Exercitum curiae praefecti ac odolanowien ie Capitanei, k. 60–72.

¹⁷ M. Wrede, *Itinerarium króla Stefana Batorego 1576–1586*, Warszawa 2010, s. 82.

¹⁸ O stanie badań dotyczącym tego zagadnienia szerzej pisał A. Gładysz, *Militarne aspekty funkcjonowania...*, s. 39–57.

Na czele wojska pod Lubieszowem stał Jan Zborowski¹⁹, hetman nadworny²⁰ i kasztelan gnieźnieński. Rotmistrzami²¹ byli: Andrzej Firlej²², Marcin Kazanowski²³, Jerzy Struś²⁴, Marcin Ossoliński²⁵, Mikołaj Gostomski²⁶, Adam Baliński²⁷, Mikołaj Zebrzydowski²⁸, Jan Gniewosz²⁹, Jan

¹⁹ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S.J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów rękopismów, dowodów urzędowych*, t. 10, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1845, s. 131–133; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 148–155; M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony potocznej za panowania Zygmunta Augusta*, Warszawa 1985, s. 26, 72, 121; *idem*, *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji wojska polskiego w latach 1506–1572*, cz. 3, SMHW 1990, s. 339, 340, 342, 344, 345, 346.

²⁰ Został on powołany na tę funkcję 28 VI 1576 r. (*Joannes Zborowski praeficitur exercitui curiae, et militiae recens a Regia Majestate institutae* [w:] *Początek panowania w Polsce...*, s. 23–25). Hetman nadworny przejął funkcje marszałka nadwornego, który do połowy XVI w. dowodził oddziałami dworzan. Początkowo powoływano ich na czas konfliktu, nie istniał stały urząd hetmana nadwornego. Najprawdopodobniej pierwszym, który miał pełnić stale rolę dowódcy wojsk nadwornych, był Jan Zborowski. Jednak w wyniku konfliktu z Janem Zamoyskim, hetmanem wielkim, głównie na polu kompetencyjnym, doprowadzono *de facto* do zawieszenia funkcjonowania urzędu hetmana nadwornego. Jeszcze na początku panowania Zygmunta III Wazy powołano dowódcę wojsk nadwornych, ale od początku XVII w. źródła milczą na jego temat. Zob. P. Gawron, *Hetman koronny...*, s. 391–392, a także: M. Plewczyński, *Naczelne dowództwo armii koronnej w latach 1501–1572*, SMHW 1991, s. 54–55; A. Gładysz, *Militarne aspekty funkcjonowania...*, s. 46.

²¹ Więcej o rotmistrzu, jego kompetencjach i obowiązkach M. Plewczyński, *Skład chorągwi jazdy koronnej w latach 1501–1572*, SMHW 1993, s. 33–36.

²² K. Lepszy, *Andrzej Firlej*, „Polski słownik biograficzny” (dalej: PSB), t. 6, Kraków 1948, s. 474–475; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 5, Warszawa 1902, s. 289; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 4, Lipsk 1839, s. 29; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 149, 497; M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony...*, s. 81; *idem*, *Materiały do zagadnienia...*, s. 337, 339, 340, 341, 346.

²³ H. Kotarski, *Marcin Kazanowski*, PSB, t. 12, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966–1967, s. 256–257; A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 9, Warszawa 1906, s. 356; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 5, Lipsk 1840, s. 60; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 616; M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony...*, s. 80; *idem*, *Materiały do zagadnienia...*, s. 339, 342.

²⁴ J. Byliński, *Jerzy Struś*, PSB, t. 44, s. 463–467; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 8, Lipsk 1841, s. 539.

²⁵ I. Kaniewska, *Marcin Ossoliński*, PSB, t. 24, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979, s. 398; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 7, Lipsk 1841, s. 153; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 98; M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony...*, s. 52, 53, 85, 197, 248, 280, 284; *idem*, *Materiały do zagadnienia...*, s. 343, 344, 345.

²⁶ W. Budka, *Mikołaj Gostomski*, PSB, t. 8, Wrocław – Kraków – Warszawa 1959–1960, s. 367; A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 6, Warszawa 1903, s. 348; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 4, s. 241; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 212.

²⁷ A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 1, Warszawa 1899, s. 88; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 2, Lipsk 1839, s. 53.

²⁸ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 10, s. 146–147.

²⁹ *Ibidem*, t. 4, s. 155; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 548.

Leśniowolski³⁰, Spytek Wawrzyniec Jordan³¹ i Temruk³². Grono rotmistrzów zwiększyło się po 13 marca, gdy do wojska nadwornego dołączyli ze swymi oddziałami Stanisław Pękośławski³³ i Jakub Poradowski³⁴ (ich chorągwie odnotowuje wykaz z 12 maja). W spisach zostali wymienieni wszyscy porucznicy i są to odpowiednio: Stefan Radecki³⁵, Mikołaj Komorowski, Stanisław Dębicki, Maciej Pilchowski, Stanisław Kuczkowski, Maciej Lieniek, Marcin Wesołowski, Jakub Farurej, Wawrzyniec Kozłowski³⁶, Paweł Paczkowski, Stefan Staręski, Andrzej Schiłowski, Stanisław Osiecki³⁷. Nie mamy jednak zbyt wielu informacji o porucznikach, dlatego by nie zaburzyć wyników analizy, nie będę brał ich pod uwagę w badaniu grupy dowódców, oficerów wojska nadwornego.

Spśród hetmana i trzynastu rotmistrzów doświadczenie wojskowe z pewnością posiadało tylko ośmiu oficerów³⁸. Jeżeli chodzi o pozostałych, to nie mamy informacji na temat ich uczestnictwa w pierwszej wojnie północnej czy też w walkach z Tatarami. Stąd można wysunąć tezę, iż Stefan Batory, rekrutując rotmistrzów do swojego wojska nadwornego, nie kierował się wyłącznie kryterium doświadczenia wojennego. Warto też zauważyć, iż prawie wszyscy ci rotmistrzowie po zakończeniu wojny z Gdańskiem brali udział w kampaniach przeciwko Moskwie, dalej służąc w oddziałach

³⁰ H. Kotarski, *Jan Leśniowolski*, PSB, t. 17, Wrocław – Warszawa – Kraków 1972, s. 180–181; A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 14, Warszawa 1911, s. 125; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 6, Lipsk 1841, s. 47–48; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 593; M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony...*, s. 71, 84, 85, 167, 248, 263, 281, 283.

³¹ H. Kowalska, *Spytek Wawrzyniec Jordan*, PSB, t. 11, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964–1965, s. 284–286; A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 9, s. 79–80; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 4, s. 504–505; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 608; M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony...*, s. 28, 51, 122.

³² Temruk Szymkowicz Petyhorzec. Zob. S. Dziadulewicz, *Herbarz rodzin tatarskich w Polsce*, Wilno 1929, s. 431–432; M. Plewczyński, *Wojna i wojskowość...*, t. 2, s. 282, 284, 294; t. 3, s. 64, 66, 68, 178, 189, 278; *idem*, *Materiały do zagadnienia...*, s. 344, 345, 346, 347. Zob. *idem*, *Ludzie Wschodu w wojsku ostatnich Jagiellonów*, Warszawa 1995.

³³ H. Kotarski, H. Kowalska, *Stanisław Pękośławski*, PSB, t. 25, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980, s. 742–744; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 7, s. 265–266; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 224.

³⁴ Zob. *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 7, s. 388.

³⁵ Był to porucznik w rocie Jana Zborowskiego. Zob. *Aneks*.

³⁶ Zob. M. Plewczyński, *Wojna i wojskowość...*, t. 2, s. 288, 292.

³⁷ Był to porucznik piechoty Andrzeja Firleja. Zob. *Aneks*.

³⁸ Byli to: Jan Zborowski, Andrzej Firlej, Marcin Kazanowski, Jan Leśniowolski, Spytek Wawrzyniec Jordan, Stanisław Pękośławski, Marcin Ossoliński, Temruk. Zob. M. Plewczyński, *Żołnierz jazdy obrony...*, s. 26, 52–53, 71–72, 80–81, 84–85, 121, 167, 197, 248, 263, 280–281, 283–284; *idem*, *Materiały do zagadnienia...*, s. 337, 339–347; H. Kotarski, H. Kowalska, *Stanisław Pękośławski...*, s. 742–744.

nadwornych³⁹. Tak więc kampania z 1577 r. była dla niedoświadczonych oficerów ostatnim momentem sprawdzenia się w dowodzeniu oddziałem zbrojnych.

Warto jeszcze poruszyć kwestię, jak wielu przedstawicieli kadry oficerskiej pochodziło z najbliższego otoczenia monarchy. W chwili powołania na stanowisko rotmistrza funkcję na dworze Stefana Batorego pełnił tylko jeden z dowódców rot, Jakub Poradowski, który był harcerzem⁴⁰. Także żaden porucznik nie wywodził się z kręgów dworskich. Z całej grupy oficerów wojska, które zwyciężyło pod Lubieszowem, jedynie Mikołaj Gostomski zrobił karierę na dworze Batorego. W 1582 r. został przyjęty do grona dworzan konnych⁴¹. Natomiast wielu rotmistrzów pojawia się wielokrotnie w rachunkach królewskich, głównie jako adresaci królewskich listów bądź odbiorcy żołdu. Zatrudnienie do tej specjalnej armii ludzi spoza dworu królewskiego można powiązać z faktem, że miała ona funkcjonować niejako obok dworu – w sensie instytucjonalnym nie włączono jej do grona urzędników i służby⁴² – co może potwierdzać przywoływany wyżej list przypowiedni dla Jana Zborowskiego, w którym Stefan Batory gwarantuje mu niezależność od władzy marszałka. Być może król chciał w ten sposób,

³⁹ Zob. H. Kotarski, *Wojsko polsko-litewskie...*, cz. II, SMHW 1971, t. 17, cz. 1, s. 87. Spośród rotmistrzów podczas wojny z Moskwą (1579–82) zmarli Marcin Ossoliński w listopadzie 1580 r. (Niesiecki podaje za Paprockim, jakoby Ossoliński poległ w bitwie lubieszowskiej. Zob. *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 7, s. 153) i Mikołaj Gostomski w 1581 r. I. Kaniewska, *Marcin Ossoliński...*, s. 398; W. Budka, *Mikołaj Gostomski...*, s. 367.

⁴⁰ Został przyjęty na dwór 9 I 1577 r. W niektórych rachunkach królewskich był tytułowany rotmistrzem. Poległ pod Wielkimi Łukami. AGAD, ASK, RK, sygn. 252, *Modus et forma servitior ac solutionis curia Sac M R tempore servu domidonu Stephani Dei gratia Regis Polo[n]ie ac Magni Ducis Lithuanie, Rustie, Prussie, Masovie, Samogiticoz et Principis Transilvanie*, [1576–1577], k. 30; AGAD, ASK, RK, sygn. 253, *Regestrum provisionis salarii, diarior, panni, pelliceor et alior tam ex coquina, celario, stabulo, curiae Sac Mtis Regiae tempore susceptionis uni uscunis [...] officialium, aulicor, secretarior, doctorum, capell, stipatorum, cubicularior missilui, cleantor, ostiarior, servitorum argenti, venator, balneator, cocum, familia stabuli, impedimentor, artificum diversor infrascriptorum*, [1576–1586], k. 115v; AGAD, ASK, RK, sygn. 260, *Perceptaru et distributarum pecuniarum privator et proventu SMR. A die prima janurai ad diem ultimam decembri 1580*, k. 125v–126; AGAD, ASK, RK, sygn. 352, *Rachunki królewskie. Percepta. Distributa*, [1579–1580], k. 170v.

⁴¹ AGAD, ASK, RK, sygn. 253, *Regestrum provisionis salarii, diarior, panni, pelliceor et alior tam ex coquina, celario, stabulo, curiae Sac Mtis Regiae tempore susceptionis uni uscunis [...] officialium, aulicor, secretarior, doctorum, capell, stipatorum, cubicularior missilui, cleantor, ostiarior, servitorum argenti, venator, balneator, cocum, familia stabuli, impedimentor, artificum diversor infrascriptorum*, [1576–1586], k. 54.

⁴² Warto w tym miejscu zauważyć, że gwardia francuska Ludwika XIV także nie wchodziła do grona urzędników i służby dworu francuskiego. Stanowiła niejako osobną strukturę, głównie ze względu na jej liczebność – żołnierzy było trzy razy więcej niż personelu odpowiedzialnego za funkcjonowanie dworu. Zob. W. Magdziarz, *Uwodziciele władzy. Geneza i organizacja dworu Ludwika XIV*, Warszawa 2013, s. 110–112.

także dobierając takich, a nie innych rotmistrzów, przeciwdziałać ewentualnym napięciom między hetmanem nadwornym a marszałkiem, dlatego zdecydował, aby wojskiem zaciężnym dowodził Zborowski, a dworzanami Opaliński. Ponadto dobór w większości doświadczonej kadry oficerskiej, ale nie dworzan konnych, potwierdzałby tezę, że miała to być stała, zaciężna siła na usługach Stefana Batorego.

Wszyscy rotmistrzowie poza Temrukiem wywodzili się ze średniej lub bogatej szlachty. Siedmiu pochodziło z rodzin, w których ojciec lub dziadek sprawował urząd senatora Rzeczypospolitej⁴³. Podczas wojny z Gdańskiem dwóch pełniło godność kasztelana⁴⁴, dwóch starosty⁴⁵, dwóch pełniło funkcję chorążego⁴⁶. Niewątpliwie służba w wojsku nadwornym otworzyła dla części rotmistrzów szybką drogę do królewskich nadań. Sześciu z nich otrzymało starostwa niegrodowe⁴⁷, a Jan Leśniowski został jeszcze w 1584 r. kasztelanem zakroczymskim. Większość z tych urzędów ziemskich wiązała się z określonymi obowiązkami wojskowymi lub logistycznymi, głównie co do pospolitego ruszenia czy lokalnych zamków⁴⁸. W związku z tym nadanie ich rotmistrzom nie miało tylko na celu wynagrodzenie ich za zasługi, ale miało także wymiar czysto praktyczny. Natomiast trudno jest określić, skąd dokładnie pochodzili wszyscy rotmistrzowie, gdyż albo nie dysponujemy dokładnymi informacjami na ich temat, albo, co częstsze, posiadali oni dobra w różnych województwach. Jednakże większość z nich pochodziła z woj. sandomierskiego, krakowskiego, a pojedynczy także z Mazowsza, woj. ruskiego, lubelskiego i inowrocławskiego. Wskazuje to jednoznacznie, iż oficerowie wojska nadwornego pochodzili z ziem centralnych Rzeczypospolitej, które były pod największym wpływem instytucji

⁴³ Jan Zborowski (*Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 10, s. 131–133), Andrzej Firlej (K. Lepszy, *Andrzej Firlej...*, s. 474–475), Marcin Kazanowski (H. Kotarski, *Marcin Kazanowski...*, s. 256–257), Marcin Ossoliński (I. Kaniewska, *Marcin Ossoliński...*, s. 398), Mikołaj Gostomski (W. Budka, *Mikołaj Gostomski...*, s. 367), Jan Leśniowski (H. Kotarski, *Jan Leśniowski...*, s. 180–181) i Spytek Wawrzyniec Jordan (H. Kowalska, *Spytek Wawrzyniec Jordan...*, s. 284–286).

⁴⁴ Jan Zborowski i Andrzej Firlej. Ponadto każdy z nich posiadał też starostwo.

⁴⁵ Marcin Ossoliński (I. Kaniewska, *Marcin Ossoliński...*, s. 398) i Jerzy Struś (J. Byliński, *Jerzy Struś...*, s. 539).

⁴⁶ Adam Baliński (A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 1, s. 88; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 2, s. 53) i Mikołaj Gostomski (W. Budka, *Mikołaj Gostomski...*, s. 367).

⁴⁷ Marcin Kazanowski, Jan Leśniowski, Spytek Wawrzyniec Jordan, Stanisław Pękosławski, Adam Baliński i Jerzy Struś (spisy starostów opracował K. Chłapowski zob. *Starostowie w Wielkopolsce, na Kujawach i Mazowszu 1565–1696*, Warszawa 2007).

⁴⁸ M. Plewczyński, *Rotmistrz zaciężny na urzędzie ziemskim w XVI w. [w:] Kultura – Polityka – Dyplomacja. Studia ofiarowane profesorowi Jaremu Maciszewskiemu w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, red. A. Kiżys, Warszawa 1990, s. 298–319.

dworu monarszego. Ponadto w większości były to ziemie, które poparły kandydaturę Stefana Batorego na króla.

Kolejnym istotnym zagadnieniem dotyczącym wojska nadwornego z okresu wojny z Gdańskiem była jego liczebność. Historycy piszący o bitwie pod Lubieszowem zazwyczaj powoływali się na *Annotatur numerus militum...*⁴⁹, gdzie został zamieszczony ogólny spis wojsk. Jedynie Radosław Sikora uważa, że roty jazdy nie liczyły w rzeczywistości po sto koni, gdyż ok. 10% stanowiły tzw. ślepe porcje⁵⁰. W świetle wyżej wymienionych spisów wojska nadwornego z marca i maja 1577 r. z twierdzeniem Sikory można dyskutować. Prawie wszystkie oddziały liczyły po sto koni. W pierwszym rejestrze wojska były takie rotы, które miały o kilka koni więcej niż wyznaczony żołd⁵¹. Liczba ponadprogramowych koni wahała się od jednego do ośmiu. W spisie z maja 1577 r. jest znacznie mniej chorągwi, które miały niedobory lub ponadprogramową liczbę koni w oddziale. Więcej zbrojnych niż przewidziana przez spis liczba oddziału w wysokości stu koni⁵² miał jedynie Jan Leśniowski, a mniej żołnierzy było w rocie Jerzego Strusia. Osobny przypadek stanowią rotы Spytki Wawrzyńca Jordana i Temruka, gdyż liczyły one odpowiednio 51 i 52 konie w marcu. Dwa miesiące później pierwszy oddział składał się z 48 zbrojnych, natomiast drugi zwiększono do aż 76, mimo iż miał liczyć o pięć koni mniej. Rota hetmańska w marcu 1577 r. liczyła 145 żołnierzy, wśród których było 28 towarzyszy i 72 pocztowych, natomiast reszta należała do pocztu Jana Zborowskiego, który składał się głównie z giermków, muzyków i piechoty. Według spisu z maja rota hetmańska liczyła 146 koni i nie było już w jej składzie piechurów. Prawie wszystkie rotы liczyły po sto koni, więc taka wielkość została uznana za bojową⁵³ oraz była zgodna z uniwersałem królewskim⁵⁴. W świetle analizowanych wykazów nie da się zauważyć zjawiska tzw. ślepych porcji. Nie można jednak całkowicie wykluczyć, iż do popisów chorągwie i pojedyncze pocztы stawały w większej liczbie niż do walki.

⁴⁹ *Annotatur numerus militum...*, s. 20–22.

⁵⁰ R. Sikora, *Lubieszów...*, s. 15.

⁵¹ Rotы: Andrzeja Firleja, Marcina Ossolińskiego, Adama Balińskiego, Jana Gniewosza. Zob. *Aneks*.

⁵² W maju było kilka oddziałów, które nie otrzymywały 100 stawek żołdu. Oddziały Mikołaja Gostomskiego miał dostawać żołd na 99 koni, Jerzego Strusia na 102 konie, Andrzeja Firleja na 149 koni, ale bez 12 kozaków (prawdopodobnie byli oni na utrzymaniu Firleja). Zob. *Aneks*.

⁵³ Potwierdza to opinię Górskiego, iż za Batorego formowano oddziały liczące 150 lub 100 koni. Zob. K. Górski, *Historia kawalerii polskiej*, Kraków 1894, s. 28.

⁵⁴ AGAD, MK, sygn. 114, *Militae aulicae mille equitum institutio*, 28 VI 1576 r., k. 93v–96.

Żaden z pocztów – za wyjątkiem rotmistrzowskiego – nie przekraczał ośmiu koni, co wynikało z konstytucji z 1567 r., według której maksymalna liczebność pocztu w rocie miała wynosić dziesięciu żołnierzy⁵⁵. Wyjątek od tej reguły stanowiły oddziały braci, których zapisano razem w spisie i w takim wypadku liczyły one od dziesięciu do dwunastu koni. Roty były zróżnicowane pod względem wielkości pocztów, gdyż wahały się one od dwóch do ośmiu konnych, co nie było niczym nadzwyczajnym. Trudno jest wyznaczyć jakąkolwiek regułę co do liczebności pocztów. Chyba najbardziej jednolitą pod tym względem była rota Adama Balińskiego, w której prawie wszystkie pocztu liczyły sześciu lub pięciu zbrojnych⁵⁶. Oddziały rotmistrzów były nieco mniej zróżnicowane pod względem wielkości. W spisie wojska nadwornego z marca 1577 r. poczet dowódcy rotę liczył przeciętnie ok. 24 osób⁵⁷. Mniejsze wystawili: Mikołaj Gostomski, Jerzy Struś, Marcin Kazanowski. Także osobisty oddział Spytka Wawrzyńca Jordana i Temruka składał się z kilku zbrojnych, jakkolwiek ich chorągwie były dwa razy mniejsze od pozostałych. Większy poczet wystawili tylko Andrzej Firlej i oczywiście Jan Zborowski, chociaż w jego przypadku był to głównie personel odpowiedzialny za kwestie organizacyjne. Według spisu z maja 1577 r. na dwanaście pocztów rotmistrzów⁵⁸ połowa⁵⁹ przekraczała liczbę 20 osób, a druga połowa⁶⁰ liczyła kilkanaście osób w oddziale. Największe różnice w stosunku do rejestru z marca wystąpiły w pocztach Jana Zborowskiego i Temruka. Tym razem hetman nadworny wystawił jazdę, która liczyła zaledwie 6 osób, reszta pocztu składała się z instrumentalistów, giermków i chorążych⁶¹. Poczet Temruka wzrósł z 10 do 20 osób. Reszta oddziałów wystawionych przez rotmistrzów była prawie taka sama, z drobnymi różnicami rzędu jednej, dwóch osób. Czynnikiem decydującym o różnicach w wielkości poszczególnych pocztów rotmistrzowskich była liczba wystawionych żołnierzy z kopiami. Wielkość tego oddziału wahała się od 19, 16

⁵⁵ K. Górski, *Historia kawalerii...*, s. 30.

⁵⁶ Zob. *Aneks*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Nie wliczam oddziału Stanisława Pękosławskiego, który stanowił połączenie jazdy i piechoty.

⁵⁹ Pocztu rotmistrzów: Jana Zborowskiego, Andrzeja Firleja, Marcina Ossolińskiego, Adama Balińskiego, Mikołaja Zebrzydowskiego, Jana Leśniowskiego i Jana Gniewosza. Zob. *Aneks*.

⁶⁰ Pocztu rotmistrzów: Marcina Kazanowskiego, Jerzego Strusia, Mikołaja Gostomskiego, Spytka Wawrzyńca Jordana i Temruka, chociaż dwaj ostatni nie dowodzili oddziałami stukonnymi. Zob. *Aneks*.

⁶¹ Do jazdy należeli: Henryk Czech, Jan Czech, Eziasz Świnkal(?), Jezierski, Galecki, Baptista. Zob. *Aneks*.

osób do 8 czy 7 zbrojnych, a w przypadku roty Jerzego Strusia w ogóle ich nie było. Pozostały personel pocztów rotmistrzów był stosunkowo podobny⁶². Warto jeszcze zauważyć, iż poczet porucznika roty zazwyczaj należał do grupy najliczniejszych.

Ciekawym zagadnieniem jest skład roty konnej. Oczywiście podstawową i najliczniejszą grupę stanowili zbrojni. Byli to przede wszystkim husarze⁶³, co potwierdza tezę Konstantego Górskiego, iż podczas wojny z Gdańskiem zaczęto tworzyć jednolite formacje jazdy – husarii, bez domieszki strzelców konnych⁶⁴. Natomiast chorągwie Jerzego Strusia i Temruka składały się z jazdy kozackiej⁶⁵. W rocie nie było już ciężkozbrojnych kopijników, gdyż ich rolę przejęli husarze. Tego rodzaju formacja bojowa – oparta na kopijnikach – była znacznie droższa niż husaria, więc przewidziane 18 zł za kwartał nie byłoby w stanie pokryć kosztów wystawienia i utrzymania tego rodzaju formacji. Przeciętna liczba husarii w rocie wynosiła ok. 90 żołnierzy, w spisie zarówno z marca, jak i z maja 1577 r. Jedynymi odstępstwami od tej reguły były rotę: Andrzeja Firleja, która liczyła w pierwszym rejestrze 99, a w drugim 138 husarzy oraz Jana Zborowskiego, składająca się odpowiednio ze 100 i 130⁶⁶. W oddziale dowodzonym przez Spytkę Wawrzyńca Jordana w pierwszym spisie było 47 konnych zbrojnych, a w drugim 42, jednak w stosunku do ogólnej liczby osób w rocie husarze dalej stanowili ponad 90% składu, natomiast w rocie Jerzego Strusia w marcu było 83, a w maju 82 kozaków. Chorągiew kozacka dowodzona przez Temruka w marcu liczyła 42 żołnierzy, natomiast w maju już 62⁶⁷. Interesującym przypadkiem jest trudna do zidentyfikowania grupa określana mianem „osób” i „sług”. Tego rodzaju członkowie oddziałów występowali w marcu u Jerzego Strusia, Marcina Ossolińskiego i Temruka, a w maju u Andrzeja Firleja, Jerzego Strusia, Marcina Ossolińskiego, Mikołaja Zebrzydowskiego i Jana Gniewosza⁶⁸. Liczyli oni od jednej do czterech osób w rocie i wchodziłi w skład

⁶² Zob. *Aneks*.

⁶³ List przypowiedni Stefana Batorego do Stefana Bielawskiego określa wysokość wynagrodzenia dla żołnierza na 18 zł polskich za kwartał. Było ono takie same dla wszystkich, stąd rotę nadworne musiały się składać z żołnierzy tego samego typu. Co więcej, w liście wymieniono pełne uzbrojenie jeźdźca. Zob. *List przypowiedni na...*, s. 41–43; AGAD, MK, sygn. 114, *Militae aulicae mille equitum institutio*, 28 VI 1576 r., k. 93v–96.

⁶⁴ K. Górski, *Historia kawalerii...*, s. 20–22.

⁶⁵ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 153.

⁶⁶ W marcu 1577 r. w skład rotę hetmana nadwornego wchodził 28-osobowy oddział piechoty, która była wyposażona w hakownice na wózkach oraz 3 puszkarzy. W spisie z maja zostali oni wydzieleni do osobnej rotę, a ich miejsce zajęli nowi husarze.

⁶⁷ Zob. *Aneks*.

⁶⁸ *Ibidem*.

pocztu rotmistrzowskiego. Konstanty Górski przypisuje im rolę kopijników, którzy mieli zwiększać liczebność pierwszego szeregu chorągwi, stojąc w nim razem z towarzyszami⁶⁹. Tym samym podnosili siłę bojową oddziału, szczególnie przy pierwszej szarży. Mikołaj Gostomski w swojej rocie miał strzelców z rusznicami, prawdopodobnie byli oni piechotą, gdyż nie ma adnotacji o tym, aby posiadali konie. W spisie z marca było ich czterech, a dwa miesiące później tylko dwóch.

Oprócz żołnierzy w skład rot wchodziło jeszcze kilka kategorii osób, które pełniły funkcje nie tylko militarne⁷⁰. W prawie każdym oddziale był przynajmniej jeden giermek. Dwóch było u Marcina Ossolińskiego i Jana Gniewosza, chociaż u tego ostatniego w maju 1577 r. był już tylko jeden. Trzech giermków posiadał Jan Leśniowski. Najwięcej miał ich Jan Zborowski, w marcu czterech, dwa miesiące później trzech. W rocie Temruka giermek był dopiero od maja, natomiast Spytek Wawrzyniec Jordan nie miał ich wcale⁷¹. Podobnie prezentuje się kwestia chorążych. Prawie w każdym oddziale był jeden, jedynie Marcin Ossoliński w marcu miał dwóch, a w rocie Jordana nie było ani jednego. Ciekawie na tym tle wypada oddział hetmana nadwornego, gdyż w marcu spis nie podaje żadnego chorążego, a w maju było ich już dwóch⁷². Stałą liczbę stanowili też podwodni, czyli woźnice wozów taborowych chorągwi. W przeważającej większości rot było ich dwóch, jedynie Jerzy Struś posiadał ich w oddziale pięciu. Mogło się to wiązać z odległością województw, z których przybywali zbrojni, od terenu wojny. Starosta bracki pochodził z terytorium najbardziej oddalonego od Pomorza. W maju 1577 r. zwiększyła się liczba woźniców u Spytka Wawrzyńca Jordana z jednego do dwóch, u Temruka z dwóch do aż ośmiu i u Jana Zborowskiego z trzech do czterech⁷³. Raczej mało prawdopodobne wydaje się, aby poszczególni towarzysze mieli przy swoich pocztach jeszcze własne wozy, które nie były wykazywane w spisach, chociaż nie można tego wykluczyć⁷⁴. Omawiane wykazy dostarczają również informacji o instrumentalistach funkcjonujących w chorągwiach. Byli oni zaliczani do pocztu rotmistrza i grali na trąbkach lub bębnach (lub podobnych instrumentach dętych i perkusyjnych). Bębniarze byli wykazywani tylko po jednym w rocie, zarówno w spisie z marca, jak i w tym z maja 1577 r. Tylko hetman nadworny miał ich dwóch. Trębaczy było zazwyczaj dwóch lub trzech. Według

⁶⁹ K. Górski, *Historia kawalerii...*, s. 31.

⁷⁰ Więcej o roli chorążych, giermków, różnego rodzaju instrumentalistów w chorągwi M. Plewczyński, *Skład chorągwi jazdy...*, s. 40–46.

⁷¹ Zob. *Aneks*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ M. Plewczyński, *Skład chorągwi jazdy...*, s. 47.

majowego spisu liczba instrumentalistów grających na trąbkach wzrosła o jednego w rotach: Marcina Ossolińskiego, Mikołaja Gostomskiego, Jana Gniewosza, Jana Leśniowolskiego i Temruka. Mniej trębaczy w maju niż w marcu posiadał w oddziale jedynie Adam Baliński. W rocie Jana Zborowskiego było czterech instrumentalistów grających na trąbkach⁷⁵.

W spisie z maja 1577 r. do wojska nadwornego dołączyła rota Stanisława Pękosławskiego. Różniła się ona od wszystkich pozostałych, gdyż stanowiła pomieszanie jazdy, piechoty i artylerii. Husaria liczyła 30 żołnierzy wraz z pocztem rotmistrza. Oddziały piesze znacząco przeważały, głównie za sprawą Węgrów, których było 150. Piechota polska składała się z 2 proporników, 2 bębniarzy, 17 halabardników i 21 zbrojnych wyposażonych w rusznice⁷⁶. Ponadto, co jest szczególnie ważne, rota Stanisława Pękosławskiego była wyposażona w lekką artylerię: dwoje organek i trzy wozy śmigownic (falkonetów)⁷⁷. Ich obsługą zajmowało się pięciu puszkarzy i dwóch pomocników, nazywanych lokajami⁷⁸. Jak napisał Bartosz Paprocki, cały ten oddział wystawił biskup krakowski, Franciszek Krasieński, a Pękosławski jedynie nim dowodził⁷⁹. Udział tej rot w wojsku nadwornym znacząco podnosił jego walory militarne, głównie ze względu na obecność artylerii. Z racji różnic w uzbrojeniu i sposobie walki chorągiew Pękosławskiego raczej nie stawała do walki jako zwarty oddział, chyba że przyjmujemy, iż jeźdźcy i piechurzy stanowili osłonę artylerii.

W rejestrze sporządzonym miesiąc po bitwie pod Lubieszowem pojawiły się rotę piesze⁸⁰. Osobną stanowili hajducy Jana Zborowskiego, którzy już nie należeli do jego pocztu w rocie hetmańskiej⁸¹. Zostali oni wymienieni z imienia i nazwiska. Byli wyposażeni w hakownice na wózkach, więc

⁷⁵ Zob. *Aneks*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Taki zapis widnieje w rejestrze. Zob. *ibidem*.

⁷⁸ Na jedno działo przypadał jeden puszkarz, który mógł mieć od dyspozycji pomocnika. Może to stanowić odpowiedź na wątpliwości Konstantego Górskiego o stosunek puszkarzy do liczby artylerii w wojnie z Gdańskiem. Zob. K. Górski, *Historia artylerii polskiej*, Warszawa 1902, s. 74.

⁷⁹ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 224.

⁸⁰ Zob. K. Górski, *Historia piechoty polskiej*, Kraków 1893, s. 22–23, 30–32; J. Wimmer, *Historia piechoty polskiej do roku 1864*, Warszawa 1978, s. 135–149; A. Bołdyrew, *Piechota zaciężna w Polsce w pierwszej połowie XVI wieku*, Warszawa 2011.

⁸¹ W popisie z marca w rocie hetmana nadwornego wymieniono 28 hakownic na wózkach, które należy utożsamiać z taką samą liczbą hajduków wymienionych w maju 1577 r. Raczej to nie przypadek, że liczba tego rodzaju broni palnej była taka sama jak piechurów Jana Zborowskiego. Warto zwrócić uwagę na fakt, że spis po bitwie pod Lubieszowem nie wspomina już w żadnym miejscu o hakownicach. Trudno sądzić, aby hetman nadworny pozbył się tak cennej, z punktu widzenia wojskowego, formacji, którą na dodatek wystawił „na własną szkodę”.

stanowili swego rodzaju lekką artylerię polową⁸². Bardzo ciekawą kwestią jest wygląd takiego wózka z hakownicą, a także wozów ze śmigownicami. Konstanty Górski przytacza opis takich konstrukcji: „6 kar z hakownicami, na każdej karze hakownic 3, a pod temi hakownicami szrotzak (szrotownica) jeden, albo kara jedna okowana, na niej działko żelazne, a nad działkiem śmigawnic 7. [...] kary z hakownicami były podówczas istotnie w używaniu, mieli je bowiem z sobą Polacy i Gdańszczanie w bitwie pod Libieszowem w roku 1577”⁸³. Owe konstrukcje swym wyglądem przypominały organki, lecz nimi nie były. Sam spis wyraźnie je rozróżnia. Jeżeli przyjmiemy za wspomnianym opisem, iż na jednym wózku były 3 hakownice i pomnożymy je przez 28 wózków, to otrzymamy liczbę 84 sztuk tego rodzaju broni palnej. Należy pamiętać jeszcze o działkach, które wchodziły w skład tej konstrukcji. Stąd obecność puszkarzy w wojsku nadwornym w spisie z marca, którzy zapewne kierowali obsługą wózka z hakownicami. Niestety, rejestr z maja 1577 r. nie wymienia, kto dowodził tą rotą, a także nie wspomina o żadnym z trzech puszkarzy, których wskazano w marcu⁸⁴. Podobnie interesującym zagadnieniem są falkonet. Trudno określić, czy były to trzy działa na swoich lawetach, czy rzeczywiście trzy wozy ze śmigownicami. W spisie artylerii zabranej przez Zygmunta II Augusta na wyprawę pozwolską na jeden falkonet przypada wóz, którym transportowano ten rodzaj działa⁸⁵. Podobnie liczba puszkarzy z maja 1577 r. sugerowałaby mniejszą liczbę śmigownic – dwóch zajmowało się organkami, a trzech falkonetami. Z drugiej strony opis przytoczony przez Konstantego Górskiego⁸⁶ wskazuje raczej na większą liczbę tego rodzaju działek. Ich konstrukcja była bardzo podobna do tej z hakownicami, różniła się większym kalibrem. Jeżeli potwierdziłyby się te przypuszczenia, oznaczałoby to, że wojsko nadworne dysponowało znaczną siłą ognia, który był groźny dla przeciwnika w polu.

W maju w wojsku nadwornym były jeszcze dwie rotę piesze, które wspierały tę specjalną formację, jakkolwiek nie należały do niej⁸⁷. Jedną wystawił

⁸² Hakownice na wózkach zostały też wymienione wśród różnych typów dział w innym fragmencie „Rachunków Królewskich”, zawierającym informacje o artylerii z czasów Stefana Batorego. AGAD, ASK, RK, sygn. 380/381/382, Rachunki królewskie. Percepta. Distributa, [1539–1696], k. 84. Konstanty Górski uważa, iż taki wózek z hakownicami był szczególnie skuteczny przeciw konnicy. Zob. K. Górski, *Historia artylerii...*, s. 59; zob. też J. Szymczak, *Początki broni palnej w Polsce (1383–1533)*, Łódź 2004.

⁸³ K. Górski, *Historia artylerii...*, s. 59.

⁸⁴ Zob. *Aneks* – spisy rotę hetmańskiej z marca i maja 1577 r. Może oni przeszli do rotę Stanisława Pękosławskiego i pomagali w obsłudze większych dział?

⁸⁵ A. Gładysz, *Wyprawa pozwolska...*, s. 94–95.

⁸⁶ K. Górski, *Historia artylerii...*, s. 59.

⁸⁷ Dowodzenie innego rodzaju wojskami zaciężnymi przez hetmanów nadwornych nie było niczym nadzwyczajnym. Zob. M. Plewczyński, *Naczelne dowództwo armii...*, s. 54–55.

wojewoda krakowski, Piotr Zborowski, w liczbie 110 żołnierzy. Dowodził nią porucznik Jakub Poradowski i tylko on jest wspomniany z imienia i nazwiska. Natomiast w drugiej rocie, wystawionej przez Andrzeja Firleja, prawie cały skład został wymieniony i są znani wszyscy dziesiętnicy i porucznik, Stanisław Osiecki. Ten oddział liczył 101 zbrojnych, chociaż w źródle jako sumę podano 120⁸⁸. Może to świadczyć o ślepych porcjach, które stanowiły rekompensatę dla Firleja za wyekwipowanie swojej piechoty⁸⁹. Królowi Stefanowi Batoremu zależało na wzmocnieniu armii nadwornej przez oddziały piesze. Stosunek pomiędzy jazdą a piechotą w marcu wynosił 1281 do 34, a w maju – 1440 do 448. Monarcha przygotowywał wojsko do głównego zadania, jakim było oblężenie Gdańska, stąd zapewne taki przyrost piechoty. Liczebność oddziału Węgrów (wchodzących w skład chorągwi Stanisława Pękosławskiego) budzi pewne wątpliwości, gdyż zarówno Pawiński, jak i Paprocki⁹⁰, opisując stan wojska z bitwy pod Lubieszowem, wspominają o 600 Madziarach⁹¹. W wykazie w maju 1577 r. było ich tylko 150. Być może później zostali przydzieleni do innego dowódcy albo do samego króla? Druga kwestia: czy Węgrzy z rot Stanisława Pękosławskiego byli tymi samymi, którzy brali udział w bitwie? Prawie wszystkie oddziały piechoty liczyły po ok. 100 zbrojnych⁹². Piechota polska mogła być zorganizowana w taki sposób jak Węgrzy.

Ostatnimi formacjami wojskowymi, jakie wymieniają oba spisy, były: rota dworu królewskiego i rota ochotników (wolontariuszy). Składały się one z jazdy, ale nie wiadomo z jakiej – czy z husarii, czy raczej ze średniej/lekkiej kawalerii. Prawdopodobnie w jej szeregach występowały oba rodzaje konnicy. Oddziałem dworskim niewątpliwie dowodził kasztelan wojnicki Jan Tęczyński, który wystawił 50 zbrojnych⁹³, co stanowiło ponad połowę wszystkich podległych mu żołnierzy. Poza tym był on najwyższym urzędnikiem dworu w rocie, gdyż pełnił funkcję podkomorzego króla⁹⁴. Oprócz

⁸⁸ Zob. Aneks oraz A. Bołdyrew, *Piechota zaciężna...*, s. 68–87. Autor monografii przedstawia stosunek etatów w rocie piechoty do faktycznej liczby zbrojnych. Stuosobowy oddział liczył realnie ok. 80 żołnierzy. Podobna sytuacja występowała w rocie piechoty Andrzeja Firleja.

⁸⁹ Zob. K. Górski, *Historia piechoty...*, s. 19–21.

⁹⁰ *Annotatur numerus militum...*, s. 21; B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 154.

⁹¹ Zapewne chodzi o 530 żołnierzy piechoty węgierskiej, którzy zostali wymienieni w opisie pod koniec października 1576 r. Zob. AGAD, ASK, RK, sygn. 252, *Pedites pretorium Grebini die 27 octobris conscripti*, 27 X 1576 r., k. 76–81v.

⁹² Potwierdzałoby to opinię Wimmera, iż za Batorego były spotykane tej wielkości oddziały piechoty polskiej. Zob. J. Wimmer, *Historia piechoty polskiej...*, s. 142.

⁹³ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 93. Podczas oblężenia Gdańska Jan Tęczyński miał też wystawić 40-osobowy oddział piechoty.

⁹⁴ AGAD, ASK, RK, sygn. 253, *Regestrum provisionis salarii, diarior, panni, pelliceor et alior tam ex coquina, celario, stabulo, curiae Sac Mtis Regiae tempore susceptionis uni*

kasztelana wojnickiego w skład oddziału dworskiego wchodził dworzanie konni: Piotr Słostowski⁹⁵, Jakub Pilchowski⁹⁶, Stanisław Malicki⁹⁷, Prokop Pieniążek⁹⁸ i Stefan Bielawski⁹⁹. Cała rota w marcu liczyła 88 zbrojnych, a w maju 1577 r. – 96¹⁰⁰, gdyż Bielawski zwiększył swój poczet z 13 do 20 żołnierzy. Zdawałoby się, że tak niewielki udział dworzan konnych w bitwie pod Lubieszowem może budzić wątpliwości, w szczególności jeżeli porównamy tę sytuację z panowaniem Zygmunta II Augusta¹⁰¹, jednak musimy pamiętać o bardzo istotnej kwestii. Stefan Batory przez pierwsze lata tworzył na nowo dwór królewski, który od dłuższego czasu nie funkcjonował¹⁰². W związku z tym nie mógł wystawić zbyt dużej liczby dworzan konnych z pocztami. Chorągiew ochotników (wolontariuszy) w marcu tworzyły poczty: Jana Zamoyskiego, Stanisława Przyjemskiego, Jarosza Gostomskiego i Bartosza Linbstowskiego. Łącznie liczyła ona 66 zbrojnych, 30 z nich wystawił podkanclerzy koronny. Dwa miesiące później wśród ochotników byli tylko pierwsi trzej towarzysze, natomiast miejsce Bartosza Linbstowskiego zajął trzydziestoosobowy oddział Tatarów Andrzeja Górki¹⁰³ i trzech strzelców królewskich. Chorągiew ochotników liczyła w maju 89 żołnierzy. Zapewne tą rotą formalnie dowodził Jan Zamoyski ze względu na najliczniejszy poczet, a także na piastowany urząd ministerialny, ale w polu prawdopodobnie ktoś go zastępował. Obie formacje wojskowe były nieznacznie mniejsze niż przeciętna rota w armii nadwornej. Ciekawą kwestią wydaje się wielkość pocztów dwóch dworzan. Oddziały Jana Tęczyńskiego i Stefana

uscunis [...] officialium, aulicor, secretarior, doctorum, capell, stipatorum, cubicularior misilui, cleantor, ostiarior, servitorum argenti, venator, balneator, cocum, familia stabuli, impedimentor, artificum diversor infrascriptorum, [1576–1586], k. 11.

⁹⁵ Przyjęty na służbę z 6 końmi. *Ibidem*, k. 33.

⁹⁶ Przyjęty na służbę z 6 końmi. *Ibidem*, k. 32v.

⁹⁷ Przyjęty na służbę z 5 końmi. *Ibidem*, k. 61v.

⁹⁸ Przyjęty na służbę z 6 końmi. *Ibidem*, k. 26v.

⁹⁹ Przyjęty na służbę z 6 końmi. *Ibidem*, k. 31.

¹⁰⁰ Zob. *Aneks*. Warto też wspomnieć, że w skład tego oddziału wchodził jeszcze koń paradny.

¹⁰¹ Zob. M. Ferenc, *Służba wojskowa dworzan...*, s. 99–116; A. Gładysz, *Wyprawa pozwolska...*, s. 81–107.

¹⁰² Kilkumiesięczne panowanie Henryka Walezego nie zmieniło wiele w sytuacji dworzan Zygmunta II Augusta, którzy po śmierci ostatniego Jagiellona opuścili dwór. Walezjusz w opinii autora nie mógł w tak krótkim czasie stworzyć na nowo otoczenia królewskiego. Zatem można przyjąć, że od 1572 do 1576 r. instytucja dworu królewskiego w Rzeczypospolitej nie funkcjonowała wcale albo w bardzo ograniczonym zakresie.

¹⁰³ W spisie zapisano: „Tatarzy J.M. pana międzyrzeckiego”. Andrzej Górka piastował w tym okresie godność kasztelana międzyrzeckiego. Zob. AGAD, ASK, RK, sygn. 252, Popisanie żołnierzy wszystkich KJM jezdnych i pieszych, wolontariów [ochotników] i dworzanów na czwartą ćwierć lata dnia 12 maja anno 1577, k. 107v.

Bielawskiego znacznie przekraczały przewidziany konstytucją sejmową limit dziesięciu zbrojnych w poczie¹⁰⁴ oraz liczbę pocztowych, z jakimi przyjęto ich na dwór królewski. Najprawdopodobniej wyrażono zgodę na zwiększenie rozmiarów pocztów, aby tym samym zwiększyć siłę militarną dworzan.

Na samym początku wojny przeciwko Gdańskowi Stefan Batory wysłał do walki wojsko nadworne, wspierając je oddziałami piechoty, artylerii oraz dworzan i ochotników¹⁰⁵. Dowodzili nim doświadczeni oficerowie, którzy brali udział w pierwszej wojnie północnej. Ta armia potwierdziła swoją wartość militarną w bitwie pod Lubieszowem. Początkowo składała się, praktycznie rzecz biorąc, tylko z jazdy, o czym świadczy spis z marca 1577 r. Król Stefan Batory zdawał sobie sprawę ze słabych stron tego rodzaju armii, szczególnie w przewidywanym oblężeniu Gdańska, stąd już w maju w składzie wojska nadwornego występowało kilka rot piechoty. Podczas samej bitwy pod Lubieszowem piechota odegrała ważną rolę. Mimo wprowadzenia owych oddziałów, to jazda dalej dominowała w armii króla. Jan Zborowski, hetman nadworny, miał jeszcze pod swoją komendą oddział żołnierzy posługujących się hakownicami na wózkach, a od maja trzy śmigownice i dwoje organek. Obecność tej artylerii znacząco podnosiła walory bojowe wojska nadwornego. Taka armia królewska była groźnym przeciwnikiem w polu, czego dowiodła na przedpolach Tczewa. Natomiast kwestią dyskusyjną pozostaje jej przydatność i skuteczność w trakcie oblężenia miasta.

Wojsko nadworne zostało zorganizowane tak, jak sobie tego życzył Stefan Batory¹⁰⁶. Prawie wszystkie rotę husarskie liczyły po 100 koni, chociaż zdarzały się niewielkie odstępstwa od tej liczby. Monarcha dopuszczał utworzenie mniejszych, 50-osobowych oddziałów, dlatego rota Spytka Wawrzyńca Jordana nie naruszała żadnych zwyczajów. Także wielkość poszczególnych pocztów była zgodna z życzeniem króla, ale nie obeszło się bez wyjątków. Pocztę rotmistrzów nie były większe niż 24 jeźdźców, tylko Andrzej Firlej przekroczył ten limit. Uniwersał i list przypowiedni określiły wielkość pocztów towarzyszy na maksymalnie sześć koni. W tym przypadku było trochę więcej odstępstw, ale nie stanowiły one znaczącego procentu i samo „wykroczenie” nie było rażąco duże. Uniwersał Stefana Batorego nie wspomina w ogóle o zamiarze tworzenia piechoty w ramach wojska nadwornego – być może ich rolę mieli spełniać drabanci lub Węgrzy.

W świetle zaprezentowanego materiału wojsko nadworne na początku panowania Stefana Batorego prezentowało znaczną wartość bojową, którą

¹⁰⁴ Zob. przyp. 37.

¹⁰⁵ Mobilizacja i sformowanie wojska zaciężnego miało miejsce w maju 1577 r. Zob. K. Lep-szy, *Stefan Batory a Gdańsk...*, s. 99.

¹⁰⁶ Zob. AGAD, MK, sygn. 114, *Militae aulicae mille equitum institutio*, 28 VI 1576 r., k. 93v–96; *List przypowiedni na...*, s. 41–43.

udowodniło pod Lubieszowem. Zostało ono zorganizowane zgodnie z uniwersałem królewskim. Trzonem była jazda, jednak po bitwie nieopodal Tczewa została wsparta piechotą i artylerią. Po wojnie z Gdańskiem wojsko nadworne brało udział w kampaniach przeciwko Moskwie¹⁰⁷. Problem tej nowo utworzonej przez Stefana Batorego formacji przy dworze, wymaga jednak dokładnego przebadania, w szczególności w odniesieniu do lat po rozejmie w Jamie Zapolskim, aby ustalić, jak w czasach pokoju funkcjonowało wojsko nadworne oraz czy skarb królewski był dalej w stanie je utrzymać.

Aneks¹⁰⁸

Popisanie żołnierzy jezdnych na trzecią ćwierć lata dnia 13 marca anno 1577¹⁰⁹

Rota hetmana nadwornego Jana Zborowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Giermkowie	2	20.	Jan Sobocki	4
2.	Podwodni	3	21.	Wojciech Sambrowski	4
3.	Sumacz i bęben turecki	1	22.	Jerzy Wesołowski	4
4.	Bębny kotłowe	1	23.	Krzysztof Wytwiński	4
5.	Trębacze	4	24.	Jan Wisiński [Wyszyński]	4
6.	Giermek ze znakiem hetmana	1	25.	Marcin Prusak	4
7.	Giermek po kozacku	1	26.	Zygmunt Łopateczki	3
8.	Hakownice na wózkach ¹¹⁰	28	27.	Maciej Sulimowski	3
9.	Wóz prochowy ¹¹¹	1	28.	Jan Rzeszowski	3
10.	Puszkarze ¹¹²	3	29.	Paweł Bielicki	3

¹⁰⁷ H. Kotarski, *Wojsko polsko-litewskie...*, cz. II, SMHW 1971, t. 17, cz. 1, s. 87.

¹⁰⁸ Niniejszy *Aneks* jest opracowaniem własnym autora na podstawie dokumentów. Wszystkie pocztu i rodzaje wojska zostały zaprezentowane w takiej formie i kolejności, w jakiej występują w danym źródle. W kilkunastu przypadkach nazwiska tych samych osób, które występują w obu spisach, różniły się jedną literą, dlatego postanowiłem je ujednolicić. W nawiasach kwadratowych podaję realną liczebność rotu (po zsumowaniu), z podziałem na liczbę osób w pocztach rotmistrzów plus sumę towarzyszy z ich pocztowymi.

¹⁰⁹ AGAD, ASK, RK, sygn. 252, Popisanie żołnierzy jezdnych na trzecią ćwierć lata dnia 13 marca anno 1577, k. 87–94.

¹¹⁰ Były one obsługiwane przez taką samą liczbę hajduków Jana Zborowskiego.

¹¹¹ W tym przypadku mamy do czynienia z pojazdem, natomiast nie z personelem z pocztu hetmana.

¹¹² W tym miejscu w tekście: „to wszystko na swą szkodę”.

11.	Stefan Radecki, porucznik	6	30.	Jerzy Otorowski	2
12.	Wawrzyniec Skarbek	6	31.	Mikołaj Czarniewski	2
13.	Marcin Gembart	6	32.	Stanisław Sukocki	2
14.	Jakub Jankowski	6	33.	Szczęśny Stawski	2
15.	Wojciech Kotliński	6	34.	Wojciech Piotrowski	2
16.	Marcin Otorowski	6	35.	Jan Piotrowski	2
17.	Jan Pszonka ¹¹³	6	36.	Baptista	1
18.	Jan Biskupski	5	37.	Esaiasz	1
19.	Andrzej Ochabski, chorąży	2	38.	Galecki	1
Łącznie:		[100 z pocztów towarzyszy + 44 z pocztu hetmana]			

Rota Andrzeja Firleja:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	13.	August Sierakowski	6
2.	Chorąży	1	14.	Jakub Kosiński	6
3.	Giermek	1	15.	Walenty Chomętowski	6
4.	Podwodni	2	16.	Andrzej Krześmiowski	3
5.	Trębacze	3	17.	Jerzy Żuliński	4
6.	Bęben	1	18.	Wojciech Iłowiecki	4
7.	Z kopiami	19	19.	Bartłomiej Modlibowski	3
8.	Krzysztof Urzaszowski	7	20.	Jan Gniewosz	3
9.	Stanisław Sienicki	6	21.	Mikołaj Wolski	3
10.	Piotr Żórawski	4	22.	Seweryn Rzuchowski	3
11.	Jan Pacanowski	6	23.	Mikołaj Komorowski, porucznik, i Jan	10
12.	Tomasz Sienicki	6			
	Łącznie:	100 (wg źródła) [80 z pocztów towarzyszy + 28 z pocztu rotmistrza]			

Rota Marcina Kazanowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	15.	Stanisław Stępkowski	4
2.	Giermek	1	16.	Jan Kazanowski	3
3.	Podwodni	2	17.	Wojciech Kuczewski	3
4.	Trębacze	3	18.	Przeclaw Wąsowicz	3
5.	Bęben	1	19.	Jan Kijowski	3
6.	Chorąży	1	20.	Jan Żółkiewski	3
7.	Z kopiami	9	21.	Kacper Ostrowski	3

¹¹³ Nieboszczyk.

8.	Stanisław Dębicki, porucznik	6	22.	Stanisław Stawiński	3
9.	Stanisław Kazanowski	6	23.	Piotr Zamoyski	3
10.	Zbigniew Słupecki	6	24.	Jakub Dembicki	3
11.	Jerzy Branicki	6	25.	Lorenc Gosowski	3
12.	Krzysztof Zarczicki	6	26.	Jan Soberek	3
13.	Jan Mysłowski	5	27.	Jakub Dębiński	3
14.	Stanisław Modzeliewski	5	28.	Sebastian Chelkowski	2
	Łącznie:	100 (wg źródła) [82 z pocztów towarzyszy + 18 z pocztu rotmistrza]			

Rota Jerzego Strusia:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	17.	Jan Bułakowski	4
2.	Giermek	1	18.	Jan Hajnowski	4
3.	Osoby	2	19.	Stanisław Pilchowski	3
4.	Chorąży	1	20.	Stanisław Kościecki	3
5.	Trębacz	2	21.	Piotr (?) Strumiło	3
6.	Bęben	1	22.	August Poremba	2
7.	Podwodni	5	23.	Marcin Zarczycki	2
8.	Słudzy	2	24.	Jan Starosielski	2
9.	Jan Potocki	6	25.	Andrzej Baranowski	2
10.	Stanisław Kuczkowski, porucznik	6	26.	Jakub Wyganowski	2
11.	Paweł Leguński(?)	6	27.	Aleksander Gorczyński	2
12.	Jerzy Skarszewski	6	28.	Aleksander Baczyński	2
13.	Stanisław Pakosz	6	29.	Karol Gidziński	2
14.	Krzysztof Garnisz	6	30.	Marcin Kwiatkowski	2
15.	Tomasz Tański	5	31.	Piotr Ulański	2
16.	Stanisław Chrzanowski	5		Stanisław Gostomski	2
	Łącznie:	100 (wg źródła) [85 z pocztów towarzyszy + 15 z pocztu rotmistrza]			

Rota Marcina Ossolińskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	14.	Jakub Kamocki	5
2.	Giermkowie	2	15.	Jan Rogaski	5
3.	Podwodni	2	16.	Krzysztof Kuczkowski	5
4.	Chorąży	2	17.	Ambroży Sojecki	5
5.	Trębacz	2	18.	Jan Tymiański	4
6.	Bęben	1	19.	Stanisław Tymiański	4

7.	Osoby	2	20.	Tomasz Oryński	5
8.	Z kopiami	12	21.	Jan Koniecki	3
9.	Maciej Pilchowski, porucznik	6	22.	Stanisław Podliewski	3
10.	Piotr Herburt	7	23.	Józef Linbatowski	3
11.	Piotr Świącicki	6	24.	Wawrzyniec Puczyński	3
12.	Mikołaj Herbukowski	6	25.	Szczęśny Rybiński	2
13.	Wojciech Korytowski	5			
	Łącznie:	100 (wg źródła) [77 z pocztów towarzyszy + 24 z pocztu rotmistrza]			

Rota Mikołaja Gostomskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	14.	Wojciech Broniewski	5
2.	Giermek	1	15.	Paweł Kossobucki	4
3.	Podwodni	2	16.	Zygmunt Radzanowski	6
4.	Trębacze	2	17.	Paweł Radzanowski	4
5.	Bęben	1	18.	Maciej Olszowski	5
6.	Chorąży	1	19.	Jan Tarnowski	4
7.	Z rusznicami	4	20.	Tomasz Wąsowski	4
8.	Z kopiami	8	21.	Maciej Czerniewski	3
9.	Maciej Lieniek, porucznik	8	22.	Wojciech Wolski	3
10.	Jan Osuchowski	6	23.	Wojciech Zamoyski	3
11.	Jacek Zardecki	6	24.	Andrzej Bagiński	2
12.	Marcin Kobitnicki	6	25.	Jan Teliatycki	6
13.	Stanisław Bronisz	5			
	Łącznie:	98 (wg źródła) [80 z pocztów towarzyszy + 20 z pocztu rotmistrza]			

Rota Adama Balińskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	13.	Jakub Jarnowski	6
2.	Giermek	1	14.	Stanisław Kossowski	5
3.	Podwodni	2	15.	Stanisław Gajewski	5
4.	Trębacze	3	16.	Wojciech Markowski	5
5.	Bęben	1	17.	Adam Żegocki	5
6.	Chorąży	1	18.	Jan Dzierzbiecki	5
7.	Z kopiami	15	19.	Jan Charzewski	3
8.	Jan Gogoliński	6	20.	Jan Wesołowski	3
9.	Piotr Baranowski	6	21.	Tomasz Idzikowski	3

10.	Marcin Pomorski	6	22.	Marcin Wesołowski, porucznik	6
11.	Jakub Sośnicki	6	23.	Gąsiorowski	1
12.	Jerzy Grabski	6			
	Łącznie:	101 (wg źródła) [77 z pocztów towarzyszy + 24 z pocztu rotmistrza]			

Rota Mikołaja Zebrzydowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	11.	Wojciech Liewikowski	6
2.	Giermek	1	12.	Jan Karczewski	4
3.	Podwodni	2	13.	Łukasz Roszkowski	5
4.	Z kopiami	14	14.	Mikołaj Lachowski	5
5.	Chorąży	1	15.	Jan Galiewski	5
6.	Trębaczy	3	16.	Sebastian Wolski	5
7.	Bęben	1	17.	Adam Frydrychowski	6
8.	Krzysztof i Mikołaj Dobrzyłowscy	12	18.	Stanisław Kasacki	8
9.	Jan Narembski	6	19.	Piotr Żebro	3
10.	Bartłomiej Turzyński	4	20.	Jakub Farurej, porucznik	8
	Łącznie:	101 (wg źródła) [77 z pocztów towarzyszy + 23 z pocztu rotmistrza]			

Rota Jana Gniewosza:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Giermkowie	2	13.	Andrzej Pilchowski	5
2.	Podwodni	2	14.	Andrzej Oryński	5
3.	Trębaczy	3	15.	Konstanty Pomorski	5
4.	Bęben	1	16.	Marcin Chmielecki	5
5.	Chorąży	1	17.	Krzysztof Bżycki [Rzycki] (?)	4
6.	Z kopiami	15	18.	Aleksander Kossubowski	4
7.	Paweł Paczkowski, porucznik	6	19.	Dziłosz Iłowski	3
8.	Stanisław Ślaskowski	5	20.	Jerzy Święcicki	3
9.	Abraham Ślaskowski	6	21.	Stanisław Karski	3
10.	Erazm Ostrowski	7	22.	Jan Rudnicki	2
11.	Jan Stokowski	5	23.	Adam Poradowski	2
12.	Bartłomiej Zawistowski	6	24.	Krzysztof Uliewski	2
	Łącznie:	100 (wg źródła) [78 z pocztów towarzyszy + 24 z pocztu rotmistrza]			

Rota Jana Leśniowolskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Giermkowie	3	13.	Paweł Raczko	4
2.	Podwodni	2	14.	Piotr Boniecki	4
3.	Chorąży	1	15.	Łukasz Zawadzki	3
4.	Trębacze	3	16.	Wacław Gnoiński	3
5.	Bęben	1	17.	Tomasz Rybiński	3
6.	Z kopiami	15	18.	Stanisław Liewikowski	3
7.	Wawrzyniec Kozłowski, porucznik	8	19.	Franciszek Ulwiecki	3
8.	Jan Boniecki	6	20.	Jan Łazniowski	3
9.	Marcin Grudowski	6	21.	Kacper Karwicki	3
10.	Tomasz Skalski	5	22.	Jerzy Drwaliewski	6
11.	Stanisław Gorczyński	5	23.	Franciszek Zawisza	5
12.	Marcin Wiączkowski	5			
	Łącznie:	100 (wg źródła) [75 z pocztów towarzyszy + 25 z pocztu rotmistrza]			

Rota Spytka Wawrzyńca Jordana:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	11.	Kacper Łapka	2
2.	Podwodny	1	12.	Jerzy Jastrzębski	2
3.	Trębacze	2	13.	Marcin Wróblewski	2
4.	Z kopiami	9	14.	Walenty Giza	2
5.	Michał Bujwit	3	15.	Jan Boczkowski	2
6.	Dymitr Polubiński	3	16.	Jerzy Wierzbęta	2
7.	Stanisław Pakosz	3	17.	Daniel Dąbek	4
8.	Jan Łapka	3	18.	Kacper Gabański	1
9.	Adam Ciekliński	3	19.	Stefan Staręcki/porucznik	4
10.	Jerzy Łapaczki	2			
	Łącznie:	50 (wg źródła) [38 z pocztów towarzyszy + 13 z pocztu rotmistrza]			

Rota Temruka:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	11.	Bohdan	3
2.	Chorąży	1	12.	Iwan	3
3.	Trębacz	1	13.	Aleksander i Andriej	5
4.	Bęben	1	14.	Zabrocki	2

5.	Podwodni	2	15.	Andriej	2
6.	Słudzy	4	16.	Siemion	2
7.	Kazimierz/porucznik	3	17.	Jakub	2
8.	Wasył	5	18.	Jan Promatowski	2
9.	Iwan	6	19.	Piecz i socerz ¹¹⁴ co po jedne[go]	7
Łącznie:		52 (wg źródła) [42 z pocztów towarzyszy + 10 z pocztu rotmistrza]			

Rota dworu królewskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Jan Tęczyński	50	4.	Stanisław Malicki	5
2.	Piotr Słostowski	7	5.	Stefan(?) Bielawski	13
3.	Jakub Pilchowski	7	6.	Prokop Pieniążek	6
Łącznie:		[88]			

Rota ochotników:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Jan Zamoyski	30	3.	Stanisław Przyjemski	16
2.	Jarosz Gostomski	10	4.	Bartosz Linbstowski(?)	10
Łącznie:		[66]			

**Popisanie żołnierzy wszystkich KJM jezdnych i pieszych,
woluntariów [ochotników] i dworzanów na czwartą ćwierć lata
dnia 12 maja anno 1577¹¹⁵**

Rota hetmana nadwornego Jana Zborowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Hetman	1	23.	Wojciech Kotliński	6
2.	Giermkowie	3	24.	Jan Starsielski	6
3.	Surmacz	1	25.	Marcin Prusak	6

¹¹⁴ Słowo „soczyć” oznacza: podchodzić, zastawiać sidła. Prawdopodobnie chodzi tutaj o jakiegoś zwiadowcę lub tropiciela. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 5, Lwów 1589, s. 363.

¹¹⁵ AGAD, ASK, RK, sygn. 252, Popisanie żołnierzy wszystkich KJM jezdnych i pieszych, woluntariów [ochotników] i dworzanów na czwartą ćwierć lata dnia 12 maja anno 1577, 12 V 1577 r., k. 95–108.

4.	Bęben turecki	1	26.	Wojciech Dombrowski	4
5.	Podwodni	4	27.	Jan Sobocki	4
6.	Trębacze	4	28.	Jerzy Wesołowski	4
7.	Bęben kotłowy	1	29.	Krzysztof Wytwiński	4
8.	Henryk Czech	1	30.	Jan Wyszyński [Wisiński]	4
9.	Jan Czech	1	31.	Maciej Sulimowski	4
10.	Ezaiasz Świnkal(?)	1	32.	Wojciech Kuczowski	4
11.	Jezierski	1	33.	Paweł Bielicki	4
12.	Galecki	1	34.	Jan Rzeszowski	3
13.	Baptista	1	35.	Zygmunt Łopateczki	3
14.	Chorąży	2	36.	Wojciech Grudowski	3
15.	Stefan Radecki, porucznik	6	37.	Jerzy Otorowski	3
16.	Wawrzyniec Skarbek	6	38.	Mikołaj Czarniewski	2
17.	Marcin Gembart	6	39.	Stanisław Sukocki	2
18.	Jakub Jankowski	6	40.	Szczęśny Stawski	2
19.	Marcin Otorowski	6	41.	Wojciech Piotrowski	2
20.	Jan Biskupski	6	42.	Stanisław Piątkowski	2
21.	Jerzy Branicki	6	43.	Jan Piotrowski	2
22.	Bartłomiej Zawistowski	6	44.	Wieszczycki	2
Łącznie:		147 (wg źródła) [124 z pocztów towarzyszy + 23 z pocztu hetmana]			

Rota Andrzeja Firleja:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	16.	Walenty Chomętowski	6
2.	Osoby	2	17.	Piotr Żórawski	4
3.	Podwodni	2	18.	Wojciech Iłowiecki	4
4.	Giermek	1	19.	Jerzy Żuliński	5
5.	Chorąży	1	20.	Andrzej Krześmiowski	3
6.	Trębacze	3	21.	Mikołaj Wolski	3
7.	Bębny	1	22.	Bartłomiej Modlibowski	3
8.	Z kopiami	19	23.	Seweryn Rzuchowski	3
9.	Mikołaj Komorowski, porucznik, z bratem Janem	12	24.	Jan Gniewosz	4
10.	Krzysztof Urzaszowski	8	25.	Jarosz Waliewski	6
11.	Stanisław Sienicki	6	26.	Marcin Kobilnicki	6
12.	Tomasz Sienicki	7	27.	Mikołaj Noskowski	6
13.	Jan Pacanowski z bratem	10	28.	Szczęśny Zieliński	4
14.	Jakub Kosiński	6	29.	Gniewosz (ma być)	6
15.	August Sierakowski	7	30.	Kozaków	12
Łącznie:		149 (wg źródła) [119 z pocztów towarzyszy + 30 z pocztu rotmistrza + 12 Kozaków]			

Rota Marcina Kazanowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	15.	Jan Żółkiewski	4
2.	Giermek	1	16.	Stanisław Stawiński	4
3.	Podwodni	2	17.	Piotr Zamoyski	4
4.	Trębacze	3	18.	Jakub Dembicki	4
5.	Bębny	1	19.	Stanisław Stępkowski ¹¹⁶	4
6.	Chorąży	1	20.	Jan Kazanowski	3
7.	Z kopiami	8	21.	Jan Kreski	6
8.	Stanisław Dębicki, porucznik	6	22.	Marcin Tyszkowski	3
9.	Stanisław Kazanowski	6	23.	Lorenc Gosowski ¹¹⁷	
10.	Zbigniew Słupecki	6	24.	Sebastian Chelkowski	3
11.	Krzysztof Zarczicki ¹¹⁸	6	25.	Jan Soberek	3
12.	Jan Mysłowski	5	26.	Kacper Ostrowski	3
13.	Stanisław Modzeliewski	5	27.	Jakub Schydlowski	3
14.	Jakub Myśluborski	5	28.	Jakub Dębiński	3
	Łącznie:	100 (wg źródła) [86 z pocztów towarzyszy + 17 z pocztu rotmistrza]			

Rota Marcina Ossolińskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	14.	Wojciech Korytowski	5
2.	Osoby	2	15.	Jakub Kuczkowski	5
3.	Giermkowie	2	16.	Jakub Kamocki	5
4.	Podwodni	2	17.	Jan Rogaski	5
5.	Trębacze	3	18.	Jan Tymiński	4
6.	Bębny	1	19.	Stanisław Tymiński	4
7.	Chorąży	1	20.	Wawrzyniec Puczyński	4
8.	Z kopiami	9	21.	Ambroży Sojecki z bratem	5
9.	Maciej Pilchowski, porucznik	6	22.	Józef Linbatowski	3
10.	Piotr Herburt	7	23.	Jan Koniecki	3
11.	Piotr Święcicki	6	24.	Szczęśny Rybiński	2
12.	Mikołaj Herbukowski	6	25.	Maciej Piotrowski	2
13.	Tomasz Oryński	5	26.	Stanisław Podliewski	2
	Łącznie:	100 (wg źródła) [79 z pocztów towarzyszy + 21 z pocztu rotmistrza]			

¹¹⁶ Nieboszczyk.¹¹⁷ Zabito.¹¹⁸ Nieboszczyk.

Rota Jerzego Strusia:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	18.	Jan Bułakowski	4
2.	Osoby	4	19.	Jan Hajnowski	4
3.	Giermek	1	20.	Dymitr książę Połubiński	3
4.	Chorąży	1	21.	Stanisław Pilchowski	3
5.	Bębny	1	22.	August Poremba	3
6.	Trębacze	2	23.	Stanisław Chrzanowski	2
7.	Surma	1	24.	Stanisław Kościecki	3
8.	Bęben	1	25.	Stanisław(?) Odwedorek(?)	3
9.	Podwodni	5	26.	Jakub Wyganowski	2
10.	Pocztu	2	27.	Andrzej Baranowski	2
11.	Jan Potocki	6	28.	Marcin Zarczycki	2
12.	Stanisław Kuczkowski, porucznik	6	29.	Karol Gidziński	2
13.	Jerzy Skarszewski	6	30.	Aleksander Paczyński	2
14.	Stanisław Pakosz	6	31.	Marcin Kwiatkowski	2
15.	Krzysztof Garnisz	6	32.	Aleksander Gorczyński	2
16.	Tomasz Tański	5	33.	Piotr Ulański	2
17.	Wojciech Pegowski	4			
	Łącznie:	102 (wg źródła) [80 z pocztów towarzyszy + 19 z pocztu rotmistrza]			

Rota Mikołaja Gostomskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	14.	Jan Tarnowski	5
2.	Z kopiami	8	15.	Paweł Kossobucki	4
3.	Podwodni	2	16.	Paweł Radzanowski	3
4.	Trębacze	3	17.	Zygmunt Radzanowski	3
5.	Bębny	1	18.	Wojciech Wolski	3
6.	Chorąży	1	19.	Maciej Czerniewski	3
7.	Z rusznicami	2	20.	Andrzej Bagiński	3
8.	Maciej Lieniek, porucznik	8	21.	Wojciech Wyszyński	3
9.	Stanisław Bronisz	6	22.	Jan Słowikowski	3
10.	Jakub Sośnicki	6	23.	Wojciech Zamoyski	3
11.	Wojciech Broniewski	6	24.	Stanisław Sliworoski	2
12.	Stanisław Kościeniewski	6	25.	Jan Teliatycki	6
13.	Tomasz Wąsowski	5	26.	Jan Ostrykowski	3
Łącznie:		99 (wg źródła) jednego zabito [81 z pocztów towarzyszy + 18 z pocztu rotmistrza]			

Rota Adama Balińskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	12.	Jerzy Grabski	6
2.	Chorąży	1	13.	Wojciech Kołucki	6
3.	Giermek	1	14.	Jakub Jarnowski	6
4.	Podwodni	2	15.	Stanisław Kossowski	5
5.	Trębacz	2	16.	Jan Dzierzbicki	5
6.	Bębny	1	17.	Stanisław Gniewski	5
7.	Z kopiami	16	18.	Jan Wesołowski	3
8.	Marcin Wesołowski, porucznik	6	19.	Jan Charzewski	3
9.	Marcin Pomorski	6	20.	Tomasz Idzikowski	3
10.	Piotr Baranowski	6	21.	Wojciech Markowski	5
11.	Jan Gogoliński	6	22.	Adam Żegocki	5
	Łącznie:	100 (wg źródła) [76 z pocztów towarzyszy + 24 z pocztu rotmistrza]			

Rota Mikołaja Zebrzydowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Osoba	1	12.	Jan Karczewski	4
2.	Giermek	1	13.	Łukasz Roszkowski	5
3.	Podwodni	2	14.	Mikołaj Lachowski	5
4.	Z kopiami	13	15.	Jan Galiewski	5
5.	Chorąży	1	16.	Sebastian Wolski	4
6.	Trębacz	3	17.	Adam Frydrychowski	6
7.	Bębny	1	18.	Stanisław Kosacki	5
8.	Krzysztof i Mikołaj Dobrzyłowscy	12	19.	Piotr Grudowski	3
9.	Jan Narembki	6	20.	Piotr Żebro	3
10.	Bartłomiej Turzyński	4	21.	Jakub Farurej, porucznik	8
11.	Wojciech Liewikowski	6			
	Łącznie:	100 (wg źródła) [76 z pocztów towarzyszy + 22 z pocztu rotmistrza]			

Rota Jana Leśniowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Giermków (jeden po kozacku)	3	14.	Paweł Raczo	2
2.	Podwodni	2	15.	Piotr Boniecki	4

3.	Trębacze	4	16.	Łukasz Zawadzki	3
4.	Bębny	1	17.	Wacław Gnoiński	3
5.	Chorąży	1	18.	Jan Łazniowski	3
6.	Z kopiami ¹¹⁹	13	19.	Tomasz Rybiński	3
7.	Wawrzyniec Kozłowski, porucznik	6	20.	Stanisław Liewikowski	2
8.	Jan Boniecki	6	21.	Kacper Karwicki	3
9.	Marcin Grudowski	6	22.	Franciszek Ulniecki	3
10.	Eliasz Zardecki	5	23.	Jan Osuchowski	6
11.	Tomasz Skalski ¹²⁰	4	24.	Jerzy Drwaliewski	6
12.	Marcin Wiączkowski	5	25.	Franciszek Zawisza ¹²¹	4
13.	Stanisław Gorczyński	5	26.	Trzech zabito stawi (?)	
Łącznie:		100 (wg źródła) ¹²² [79 z pocztów towarzyszy + 24 z pocztu rotmistrza]			

Rota Jana Gniewosza:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	14.	Andrzej Pilchowski	5
2.	Osoba	1	15.	Andrzej Oryński i Regaski(?)	5
3.	Giermek	1	16.	Konstanty Pomorski	5
4.	Podwodni	2	17.	Marcin Chmielecki	5
5.	Trębacze	4	18.	Jan Rudnicki	6
6.	Bębny	1	19.	Aleksander Kossubowski	4
7.	Chorąży	1	20.	Dziłojasz Iłowski	3
8.	Z kopiami	14	21.	Jerzy Święcicki	3
9.	Paweł Paczkowski, porucznik	6	22.	Stanisław Karski	3
10.	Stanisław Ślatkowski	5	23.	Piotr Mietelski	3
11.	Abraham Ślatkowski	6	24.	Adrian Poradowski	2
12.	Erazm Ostrowski	7	25.	Krzysztof Uliewski	2
13.	Jan Stokowski	5			
	Łącznie:	100 (wg źródła) [75 z pocztów towarzyszy + 25 z pocztu rotmistrza]			

¹¹⁹ W tekście: pocztni jego.¹²⁰ Zabity.¹²¹ Zabito konia.¹²² „nadzwyczajnie jest 12 osób więcej, na które pieniądze prosi [rotmistrz]”.

Rota Spytka Wawrzyńca Jordana:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	11.	Adam Ciekliński	3
2.	Podwodni	2	12.	Jerzy Jastrzębski	3
3.	Chorąży	1	13.	Kacper Łapka	2
4.	Trębacze	2	14.	Mateusz Wróblewski	2
5.	Z kopiami ¹²³	7	15.	Walenty Giza	2
6.	Stefan Staręski, porucznik	2	16.	Farkacz(?) Gabański	2
7.	Michał Bujwit	3	17.	Kacper Gabański	2
8.	Daniel Dąbek	4	18.	Jan Boczkowski	2
9.	Jan Łapka	3	19.	Jerzy Wierzbęta	2
10.	Stanisław Pakosz	3			
	Łącznie:	48 (wg źródła) ¹²⁴ [35 z pocztów towarzyszy + 13 z pocztu rotmistrza]			

Rota Temruka:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	15.	Aleksander	3
2.	Giermek	1	16.	Andrzej	3
3.	Chorąży	1	17.	Szymon	3
4.	Trębacze	2	18.	Jakub	3
5.	Bębny	1	19.	Jan Promatowski	2
6.	Podwodni	8	20.	Leon	2
7.	Z kopiami ¹²⁵	6	21.	Hazan	2
8.	Kazimierz, porucznik	4	22.	Poracz	2
9.	Wasył	6	23.	Jan	2
10.	Iwan	4	24.	Jurek z bratem	4
11.	Iwan	4	25.	Stefan	1
12.	Bohdan	4	26.	Marcin(?)	1
13.	Iwan	2	27.	Stefan	1
14.	Andrzej	3			
	Łącznie:	71 (wg źródła) [56 z pocztów towarzyszy + 20 z pocztu rotmistrza]			

¹²³ W tekście: z pocztu.¹²⁴ W tekście: zabito ich 6.¹²⁵ W tekście: z pocztu.

Rota Stanisława Pękosławskiego (jazda):

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Rotmistrz	1	8.	Wojciech Zbyszewski	3
2.	Giermek	1	9.	Jakub Kietliński	3
3.	Podwodny	1	10.	Wojciech Biszewski	3
4.	Trębacze	1	11.	Marcin Książnicki	2
5.	Chorąży	1	12.	Jakub Szczawiński	1
6.	Z kopiami	6	13.	Jerzy Skotowski	2
7.	Andrzej Schydłowski, porucznik	6			
	Łącznie:	30 (wg źródła) [20 z pocztów towarzyszy + 11 z pocztu rotmistrza]			

Rota Stanisława Pękosławskiego (piechota oraz artyleria):

Piechota			Artyleria:		
L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy/ sprzętu
1.	Węgrów w służbie	150	1.	Puszkarczów	5
2.	Piechota polska: proporników	2	2.	Lokaje	2
3.	Bębny	2	3.	Organiki	2
4.	Z halabardami	17	4.	Śmigownic trzy wozy	3
5.	Z rusznicami	21			
Łącznie:		192	Łącznie:		7

Ochotnicy piesi:

Rota wojewody krakowskiego Piotra Zborowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Jakub Poradowski, rotmistrz	1	3.	Bęben	1
2.	Propornik	1	4.	piechoty	107
Łącznie:		[110]			

Hajdacy hetmana nadwornego Jana Zborowskiego:

L.p.	Imię i nazwisko	L.p.	Imię i nazwisko	L.p.	Imię i nazwisko
Dziesiętnik	Janusz Kiereczy	Dziesiętnik	Stanisław Skalski	Dziesiętnik	Mikołaj Sliński
1.	Peter Dzinrdzi	1.	Jan Jasiński	1.	Jakub Pliesowiam
2.	Szymon Komajewski	2.	Paweł Snielicki	2.	Maciej Krasowski

3.	Marcin Czech	3.	Walenty Kozicki	3.	Janek Odolia
4.	Janusz Świdnicki	4.	Stanisław Kieślowski	4.	Jan Chwałęcki
5.	Jacek Zawacki	5.	Krzysztof Krosiewicki	5.	Maciej Zawadzki
6.	Waśko Olszewski	6.	Chodor Janisz	6.	Urban Wilkowski
7.	Ferens	7.	Andreasz	7.	Gregier
		8.	Lorinc	8.	Janisz Czech
		9.	Tomasz Koszicki	9.	Matisz
Łącznie:	[28]				

Rota piesza Andrzeja Firleja:

L.p.	Imię i nazwisko	L.p.	Imię i nazwisko	L.p.	Imię i nazwisko
Dziesiętnik	Petro z Frystaku	Dziesiętnik	Prokop	Dziesiętnik	Jakub Żelazo
1.	Janusz Kuczmuc	1.	Krzysztof Beldowski	1.	Stanisław Kosłowski
2.	Benedykt Kazaj	2.	Jan Strzeliecz	2.	Bartosz Sandomierski
3.	Miklasz Bardziejowski	3.	Wojciech Waleczyński	3.	Panas Wirzbicki
4.	Dzairdz(?) Bardziejowski	4.	Jacek	4.	Jan Czczeliński
5.	Wojciech Wolski	5.	Janusz Potarcki	5.	Paweł Tymiński
6.	Kassaj Janisz	6.	Kacper Krzanowski	6.	Jan z Kowaliewa
7.	Krzysztof Zakrzewski	7.	Stanisław Swogorzewski	7.	Piotr Pękowski
8.	Jakub	8.	Stanisław Miastowski	8.	Jan Kuśnowski
9.	Petro Fraidmirowa	9.	Wojciech z Opatowa Wielkiego	9.	Andrzej Broński
Dziesiętnik	Jan Bobiński	Dziesiętnik	Matiasz Bronkowski	Dziesiętnik	Jerzy Lanczyński
1.	Piotr Podkalski	1.	Andrzej Rachocki	1.	Wojciech
2.	Wojciech	2.	Marcin z Braldowa	2.	Mikołaj Kowaliewski
3.	Wincenty	3.	Brogi Smoliński	3.	Gregier Moskwa
4.	Kliment Strigomski	4.	Szczepan Polkowski	4.	Szymon Lachowski
5.	Wojciech Zbirowski	5.	Tomasz Zdowski	5.	Wawrzyniec Leniek

6.	Marcin Ostrowski	6.	Lorenc Ostrowski	6.	Jaw
7.	Wojciech Glinka	7.	Mikołaj Wysobarski	7.	Jakub Wysowski
8.	Marcin Jezwiński	8.	Wojciech Wysowski	8.	Maciej Wolski
9.	Jan Konopka	9.	Stanisław Krasowski	9.	Joachim
Dziesiętnik	Piotr Wężicki	Dziesiętnik	Maciej Robiński	Dziesiętnik	Szczęśny Michałowicz
1.	Jerzy Obrzicki	1.	Stanisław Tyrański	1.	Wojciech Sokołowski
2.	Jakub Kowal	2.	Wojciech Czerniowski	2.	Jakub Lukszewicz
3.	Lorenc Kobilicki	3.	Matisz	3.	Mikołaj Bagiński
4.	Stanisław Gajowski	4.	Wojciech	4.	Stanisław Kolczewski
5.	Andrzej z Wilna	5.	Jan	5.	Andrzej Cisowski
6.	Jan z Tykocina	6.	Matisz	6.	Adam Bumat(?)
7.	Jakub Ruszkowski	7.	Adam	7.	Stanisław Paradowski
8.	Mateusz Leśniowski	8.	Marcin Sobiec	8.	Piotr Kaborski
9.	Jan Krawiec	9.		9.	Wojciech Mesciński
Dziesiętnik	Stanisław Kincz	Pozostali:			
1.	Paweł Olszewski	1.	Stanisław Osiecki, porucznik		
2.	Michał Goliński	2.	Michał Rapalski		
3.	Wawrzyniec Łosiński				
4.	Piotr Chmielowski				
5.	Jan Kupka				
6.	Wojciech Siemiątkowski				
7.	Jan Wirzbiecki				
8.	Sobek Starosta				
9.	Jak Dzierzanowski				
Łącznie:	120 (wg źródła) [101]				

Dwór królewski:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Jan Tęczyński	50	4.	Stanisław Malicki	5
2.	Piotr Słostowski	7	5.	Prokop Pieniążek	6
3.	Jakub Pilchowski	7	6.	Stefan Bielawski	20
Łącznie:		[95 + 1 koń paradny]			

Ochotnicy:

L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy	L.p.	Imię i nazwisko lub rodzaj wojska	Liczba żołnierzy
1.	Jan Zamoyski	30	4.	Tatarzy Andrzeja Górki	30
2.	Jarosz Gostomski	10	5.	Strzelców króla	3
3.	Stanisław Przyjemski	16			
	Łącznie:	[89]			

STRESZCZENIE

**Dominik Kadzik, „Wojsko nadworne” na początku wojny
Stefana Batorego z Gdańskiem w świetle akt skarbowych**

Artykuł opisuje skład wojska koronnego z okresu poprzedzającego bitwę lubieszowską, a także w kilka tygodni po niej. Podstawę źródłową stanowią dwa spisy wspomnianej armii, które znajdują się w księdze marszałkowskiej z okresu panowania Stefana Batorego. W opinii autora istnieje wiele przesłanek za tym, by uznać, iż było to wojsko nadworne – stała zaciężna armia króla. Jednak jednym z postulatów artykułu jest dokładniejsze i szersze przebadanie tego problemu. W samym tekście przeanalizowano doświadczenie dowódców poszczególnych rot oraz ich powiązanie z dworem królewskim i pochodzenie. Najwięcej miejsca poświęcono porównaniu oddziałów konnych – ich liczebności, wielkości pocztów rotmistrzów i towarzyszy – przed i po bitwie pod Lubieszowem. Opisano także skład jednostek wspomagających jazdę, czyli piechotę oraz artylerię. Na samym końcu, w formie aneksu, zamieszczono edycję obu spisów wojska nadwornego.

Słowa kluczowe: Stefan Batory, dwór królewski, wojsko nadworne, bitwa pod Lubieszowem

SUMMARY

**Dominik Kadzik, „The court army” at the beginning of Stefan
Batory’s war with Gdańsk in the light of the treasury records**

The article describes the composition of the Polish army from the period preceding the Battle of Lubieszów, as well as from several weeks later. The main source

are two registers of this army that are contained in the marshal's book from the time of Stefan Batory's rule. In the author's opinion there are many reasons to recognize that it was a court army – a permanent mercenary army of the king. One of the objectives of this article is to do wider and more detailed research on this issue. In the text itself the experience of the commanders of individual army units has been analyzed as well as their relations with the royal court and their background. The bulk of the article has been devoted to the comparison of the mounted cavalry units – their number, the size of the cavalry masters' and comrades' detachments – before and after the Battle of Lubieszów. The composition of the units supporting the cavalry, i.e. infantry and artillery, has also been described. At the very end, in the form of an appendix, editions of both registers of the court army have been featured.

Keywords: Stefan Batory, royal court, court army, Battle of Lubieszów

РЕЗЮМЕ

Доминик Кадзик, „Придворная армия” в начале войны Стефана Батория с Гданьском в свете казначейских документов

В статье описывается состав коронной армии в период, охватывающий время до битвы под Любишево, а также несколько недель после нее. Основу источников составляют два списка вышеупомянутой армии, которые находятся в маршалковской книге периода правления Стефана Батория. По мнению автора, существует несколько причин того, чтобы признать, что это была придворная армия – постоянная наемная армия короля. Так или иначе, одним из постулатов статьи является глубокое и широкое исследование этой проблемы. В самом тексте проанализирован опыт командующих отдельными ротами, а также их связь с королевским двором и происхождение. Большая часть статьи посвящена сравнению конных отрядов – их численности, количества ротмистров и окружения – до и после битвы под Любишево. Описан также состав сопутствующих единиц, то есть пехота и артиллерия. В самом конце, в форме приложения, размещены оба списка состава придворной армии.

Ключевые слова: Стефан Баторий, королевский двор, придворная армия, битва под Любишево

